

LAPS/96/2024, 10.10.2024

Lapsiasiavaltuutetun lausunto oikeusministeriölle uhripoliittisen toimenpideohjelman rahoitustyöryhmän kysymyksistä koskien järjestöjen tuottamien rikoksen uhrien tukipalveluiden merkitystä rikosprosessin sujuvuuden ja tehokkuuden näkökulmasta

Viite: VN/24181/2023

Lapsiasiavaltuutetun tehtävänä on arvioida ja edistää lapsen oikeuksien toteutumista. Työn perustana on YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (SopS 59 ja 60/1991, LOS), joka on lailla voimaan saatettu ihmisoikeussopimus. Sopimus koskee kaikkia alle 18-vuotiaita. Lapsiasiavaltuutettu vastaa uhripoliittisen toimenpideohjelman rahoitustyöryhmän kysymyksiin yleissopimuksen näkökulmasta.

Taustaa

Pääministeri Orpon hallituksen ohjelman mukaan laaditaan uhripoliittinen toimenpideohjelma, jonka tavoitteena on turvata rikoksen uhrien tukipalveluiden rahoitus ja parantaa uhrien asemaa rikosoikeudellisissa menettelyissä. Uhripoliittinen toimenpideohjelma -hankkeen ohjausryhmä on 12.2.2024 asettanut työryhmän selvittämään rikoksen uhrien tukipalveluiden rahoituksen turvaamiseen liittyviä kysymyksiä.

Työryhmän tulee laatia ehdotus rikoksen uhrien yleisten ja erityisten tukipalveluiden rahoituksen turvaamiseksi sekä rahoitusvastuiden edelleen selkeyttämiseksi. Erityistä huomiota on kiinnitettävä EU:n ja kansainvälisen sääntelyn edellyttämien tukipalveluiden toteuttamiseen järjestöjen toiminnassa.

Lapsiasiavaltuutetun kannanotot

Uhripoliittinen toimenpideohjelma -hankkeen asettamiskirjeessä¹ todetaan, että rikoksen uhrin kannalta tukipalvelut sekä rikoksen uhrin tarpeet huomioon ottava rikosprosessi ovat kriminaalipolitiikan keinovalikoimassa olennaisia keinoja rikoksesta aiheutuvien haittojen

vähentämiseksi. Tukipalveluista saatava apu, tuki ja neuvonta helpottavat uhria selviytymään rikoksen jälkeen, valmistautumaan rikosprosessiin ja kohtaamaan menettelyyn liittyviä haasteita. Tuki edistää osaltaan myös rikosprosessin sujuvuutta ja rikosvastuun toteutumista. Myös muun muassa uhrin tiedontarpeisiin vastaaminen oikea-aikaisesti sekä uhrin fyysisestä turvallisuudesta huolehtiminen rikosprosessin aikana ovat keskeisiä elementtejä uhrin aseman parantamisessa.

Lapsiasiavaltuutettu pitää uhripoliittisen toimenpideohjelman laatimista kannatettavana.

Lapsiasiavaltuutettu ottaa lausunnossaan kantaa erityisesti työryhmän kysymykseen 3.

Millaisena näette järjestöjen tuottamien rikoksen uhrien tukipalvelujen roolin ja merkityksen erityisesti haavoittuvassa asemassa oleville uhriryhmille? Näitä ovat muun muassa lapset, perhe- ja lähisuhdeväkivallan, seksuaalirikosten ja ihmiskaupan uhrit, mukaan lukien avioliittoon pakottamisen uhrit, sekä kunniaan liittyvän väkivallan uhrit.

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen mukaan jokaisella lapsella on oikeus suojeluun kaikenlaiselta hänen hyvinvointiaan ja terveyttään vaarantavalta väkivallalta, vahingoittamiselta, laiminlyönniltä, hyväksikäytöltä tai minkäänlaiselta huonolta kohtelulta. Yleissopimuksen sopimusvaltiot ovat 39 artiklan mukaisesti sitoutuneet ryhtymään kaikkiin asianmukaisiin toimiin edistääkseen jokaisen rikoksen tai muun kaltoinkohtelun uhriksi joutuneen lapsen psyykkistä ja fyysistä toipumista ja yhteiskuntaan sopeutumista siten, että se tapahtuu ympäristössä, joka edistää lapsen terveyttä, itsekunnioitusta ja ihmisarvoa.

Lapsi voi joutua rikoksen uhriksi monilla eri tavoilla ja eri ympäristöissä. Rikos voi tapahtua lapsen kotona, koulussa, päiväkodissa, harrastuksissa, vapaa-aikana tai nuoren työpaikalla. Rikoksen tekijä voi olla lapselle vieras tai hyvin tuttu henkilö, aikuinen tai toinen lapsi sekä viranomainen tai muu ammattihenkilö. On tärkeää huomata, että lapsi voi joutua myös välillisesti rikoksen uhriksi, kun rikos kohdistuu varsinaisesti lapsen läheisiin, kuten vanhempiin tai sisaruksiin. Rikoksen uhriksi joutuvat lapset ovat usein jo valmiiksi tavalla tai toisella haavoittuvassa asemassa, joka on otettava huomioon tukipalvelujärjestelmässä. Lapsiasiavaltuutettu korostaa, että eri tukimuotoja on tarjottava kaikille eri rikostyyppien lapsiuhreille yhdenvertaisesti.

Lapsiuhrien tukipalveluja suunniteltaessa ja järjestettäessä tulee huomioida lasten eli alle 18-vuotiaiden moninaisuus. Sen lisäksi, että lapsen tausta ja tilanne voivat vaikuttaa siihen, että lapsi ylipäättään joutuu rikoksen uhriksi tai siihen, millaisen rikoksen uhriksi hän joutuu, ne vaikuttavat monin tavoin lapsen tukipalvelujen tarpeeseen ja niiden toteuttamistapaan. Tukipalveluissa tarvitaan ammattilaisia, jotka tunnistavat erilaisten ja eri-ikäisten lasten tarpeet ja osaavat sovittaa tukipalvelut kullekin lapselle sopivaksi. Esimerkiksi hyvin pienet lapset jäävät helposti vaille riittävää erityishuomiota ja tukea. Pojat tunnistetaan nykyään entistä paremmin seksuaaliväkivallan uhreiksi, mutta heille suunnattuja ja heidän tarpeensa huomioivia palveluja ei ole riittävästi saatavilla.

Tukipalvelujen tulisi olla saatavilla ja saavutettavia myös vammaisille lapsille. Vammaisten lasten riski joutua kaikenlaisen väkivallan kohteeksi on muita lapsia suurempi. On huolehdittava muun muassa siitä, että palvelutilat ovat esteettömiä, ja että tarjolla on vammaisten lasten erilaiset kommunikointitavat ja heidän mahdollisesti tarvitsemansa tulkkauspalvelut. Maahanmuuttajataustaisten lasten kohdalla tukipalveluissa on otettava huomioon esimerkiksi heidän perhe- ja kulttuuritaustansa ja kielitaitonsa, jos lapsi ja hänen vanhempansa eivät osaa riittävästi suomen kieltä.

Kaikilla lapsilla ei ole myöskään omaa perhettä ja vanhempia tukemassa. Esimerkiksi huostaanotetut lapset, joilla on kohonnut riski joutua rikoksen uhriksi, saavat lastensuojelun palveluja, mutta voivat niiden ohella tarvita myös erityisiä rikosuhrien tukipalveluja. Palvelujen kokonaisuus on sovittava lasta parhaiten tukevalla ja lapsen edun mukaisella tavalla. Tästä on huolehdittava aina, kun lapsi tai hänen perheensä on syytä tai toisesta jo jonkun muun lasta tai perhettä tukevan palvelun piirissä.

Rikosuhrien tukipalvelujen alueellinen saatavuus on välttämätöntä varmistaa. Verkossa tehtävä työ tuonut tilanteeseen helpotusta, mutta pienillä paikkakunnilla asuvilla lapsilla on silti riski jäädä helpommin tukipalvelujen ulkopuolelle. Verkossa tarjottavat tukipalvelut soveltuvat paremmin isommille lapsille, mutta jokaisessa tapauksessa on tärkeää arvioida erikseen, onko verkossa tarjottava tuki oikea tukimuoto kyseiselle lapselle tai lapselle ja hänen perheelleen.

Kuten edellä on todettu, tukipalvelujen tarve on moninainen ja niiden järjestäminen vaati monipuolista osaamista. Jo esitetystä kysymyksestä (kysymys 3) käy ilmi, miten erilaisille rikosuhrien tukipalveluille on tarve. Moniin rikostyyppeihin liittyy samoja piirteitä, esimerkiksi fyysistä tai psyykkistä väkivaltaa, mutta toisaalta niihin voi liittyä myös hyvin

erilaisia piirteitä. Talousrikoksen tai seksuaalirikoksen uhri tarvitsee yhtä lailla tukea, mutta tarvittavan tuen sisältö voi olla hyvin erilainen. Rikosuhripäivystys RIKU tarjoaa yleistä tukea. Sen lisäksi tukea tarjoavat lukuisat tahot, jotka ovat erikoistuneet tiettyjen rikosten uhrien tukemiseen, esimerkiksi Raiskauskriisikeskus Tukinainen tai auttava puhelin Nollalinja. Useat tukipalveluja tarjoavat järjestöt tarjoavat myös muita kuin varsinaisia rikosuhrien tukipalveluja. Myös viranomaiset järjestävät tiettyjä rikosuhrien tukipalveluja, jotka luonnollisesti on otettava kokonaisuuden tarkastelussa huomioon.

Lapsiuhrit mainitaan usein omana uhriryhmänään, mutta on tärkeää huomioida, että kaikissa uhriryhmissä voi olla myös lapsia. Käytännössä se tarkoittaa, että lapset on huomioitava erityisenä uhriryhmänä riippumatta siitä, mistä kohdennetusta rikosuhrien tukipalvelusta on kyse. Tämä asettaa korkeita vaatimuksia tukea tarjoaville tahoille, joilla useimmilla on hyvin tarkkaan rajattu uhriryhmä kohderyhmänään.

Järjestöjen vahvuutena on joustavuus ja mahdollisuus reagoida nopeasti muuttuviin tilanteisiin, mutta järjestelmässä on kuitenkin paljon hajanaisuutta ja pirstaleisuutta. Rahoituksen jakautuminen eri ministeriöiden kesken voi vaikeuttaa palvelujen kehittämistä pitkäjänteisesti ja epävarmuus rahoituksen tulevaisuudesta voi myös vaikeuttaa ammattitaitoisen henkilöstön saatavuutta ja pysyvyyttä. Järjestelmän hajanaisuus ja pirstaleisuus asettaa myös haasteita tukipalvelujen tehokkaalle järjestämiselle ja pitkäjänteiselle kehittämiselle, ja se voi vaikeuttaa uhrien ohjautumista oikeanlaisen tuen piiriin.

Tukea tarjoavien tahojen ja niiden tuottamien palvelujen kirjo ja määrä voi hankaloittaa sopivan palvelun löytymistä ja viranomaisetkin saattavat ohjeistaa joskus väärään paikkaan. Tukea hakevan voi olla vaikea varmistua myös valitsemansa tuen laadusta. Kaikki tämä voi pitkittää avun saamista. Lapsiuhrien kohdalla se voi jopa estää avun saamisen kokonaan, jos lapsi ei saa riittävää apua tuen etsimiseen ja pyytämiseen vanhemmiltaan tai muulta taholta tai jos hän haluaisi hakea apua itsenäisesti. Olisi tärkeää, että uhripoliittisen toimenpidesuunnitelman valmistelussa, mukaan lukien rahoitustyöryhmän valmistelu, arvioitaisiin palvelujärjestelmää erityisenä kokonaisuutena lapsiuhrien ja heidän tarvitsemien tukipalvelujen näkökulmasta. **Miten parhaalla mahdollisella tavalla varmistetaan, että lapsiuhrit saavat tarvitsemansa tuen oikea-aikaisesti ja laadukkaasti ilman, että lapsi ja/tai hänen vanhempansa joutuvat ”seikkailemaan palveluviidakossa”?**

Lapsiasiavaltuutetun käsityksen mukaan rikosuhrituen piiriin hakeutuvia asiakkaita on merkittävästi enemmän kuin resurssien puitteissa voidaan tällä hetkellä ottaa vastaan. Lapsiasiavaltuutettu hämmästeleekin asioiden etenemisjärjestystä. Järjestöille myönnettäviä tukia ollaan nyt hallitusohjelman mukaisesti pienentämässä jo vuodesta 2025 alkaen, mutta nyt käsillä olevan uhripoliittisen toimenpideohjelman valmistelu ja rahoitustyöryhmän työ on vielä kesken. Monet tahot, muun muassa RIKU², on esittänyt vakavan huolensa palvelujen heikentymisestä.

On selvää, että jos/kun leikkaukset toteutuvat suunnitellusti, se asettaa selkeitä rajoituksia tulevan uhripoliittisen toimenpideohjelman sisällölle ja myös raamittaa rahoitustyöryhmän työtä. Selkeät raamit ja suuntaviivat sekä uhrien tukipalvelujen kokonaisuuden selkeyttäminen ja esimerkiksi turhien päällekkäisyyksien karsiminen on hyvä tavoite. Olisi kuitenkin toivottavaa, että rahoituspäätökset, niin valtion talousarvion kuin yksittäisten järjestöjen avustuspäätösten tasolla, tehtäisiin tutkittuun tietoon ja todennettuun palvelutarpeeseen sekä pitkätähtäimen toimenpidesuunnitelmaan nojaten. Tämä on erityisen toivottavaa tilanteessa, jossa nykyiselläänkään ei voida turvata kaikkien apua tarvitsevien tukea. Vaarana on, että ilman tarvitsemaansa tukea jäävät lapsiuhrit kuormittavat jatkossa mahdollisesti hyvin pitkäaikaisestikin muita sosiaali- ja terveyspalveluja, joiden järjestämiseksi tarvittava rahoitus on moninkertainen.

Jyväskylässä 10.10.2024

Elina Pekkarinen
lapsiasiavaltuutettu

Merike Helander
juristi

¹ Uhripoliittinen toimenpideohjelma -hankkeen ohjausryhmän asettamispäätös 8.1.2024. Verkossa https://api.hankeikkuna.fi/asiakirjat/beb4725f-7166-4e86-a9bf-529ee35bbb04/74dbda21-e736-4c28-8a7c-d4208f31a69d/ASETTAMISPAATOS_20240108135050.PDF

² Ks. RIKUn tiedote 9.8.2024 Leikkaukset vaarantavat rikoksenuhrien tukipalvelut. <https://www.sttinfo.fi/tiedote/70411106/leikkaukset-vaarantavat-rikoksen-uhrien-tukipalvelut?publisherId=2568420&lang=fi>